Avguštin Malle

NEKAJ PRIPOMB K UTRAKVISTIČNI ŠOLI NA KOROŠKEM V LETIH 1923—1938

Tudi v času med obema vojnama je bilo šolstvo v ospredju vseh pogajanj,[1] ki so jih vodili koroški Slovenci z zastopniki deželnih odnosno zveznih oblasti. Kmalu po vojni je Slovensko šolsko društvo zahtevalo otvoritev slovenskih osnovnih šol v Šentrupertu pri Velikovcu in v Šentpetru pri Šentjakobu. Načrt ni propadel v prvi vrsti zaradi pomanjkanja finančnih sredstev, temveč predvsem zaradi subtilnega nasprotovanja deželnih šolskih oblasti.[2] Koroško manjšinsko šolstvo so raziskovali nekateri znanstveniki,[3] sočasno pa so že druge evropske manjšine spremljale šolsko dogajanje na Koroškem.

Kot vemo iz literature, so ocene utrakvističnega šolskega sistema zelo raznovrstne. Medtem ko so nemškonacionalistična publicistika in nemškonacionalistično orientirani raziskovalci[4] hvalili ureditev kot tisto, ki da najbolj odgovarja zahtevam prebivalstva, so koroški Slovenci želeli preureditev osnovnošolskega sistema na način, ki bi ustvaril pogoje za njihovo socializacijo na osnovi materinščine. Predvsem Luka Sienčnik[5] je na drobno opisal številna prizadevanja koroških Slovencev za preureditev te šole. Zelo točna je ocena Haasa in Stuhlpfarrerja,[6] ki govorita v zvezi z utrakvističnim šolstvom o suvereno uporabljenem instrumentu za preprečitev nacionalne emancipacije koroških Slovencev. Najpogosteje uporabljena slovenska publicistična označka za to šolo je »ponemčevalnica«.

Kljub številnim razpravam o utrakvistični šoli pa je treba reči, da bo potrebna še zelo natančna analiza tozadevnega obsežnega arhivskega materiala, saj že sam izpis iz prezidialnega registra Koroškega deželnega arhiva obsega zajeten tipkopis.[7] Najzanimivejša bi bila gotovo točna analiza tistih občinskih protokolov, ki govorijo o sejah občinskih svetov glede uporabe učnega jezika. Nekaj teh protokolov smo že evidentirali, večino le-teh pa bo potrebno še zbrati

[1] Valentin Einspieler, Verhandlungen über die der slowenischen Minderheit angebotene Kulturautonomie 1925—1930, Klagenfurt² 1980 — Hanns Haas — Karl Stuhlpfarrer, Österreich und seine Slowenen, Wien 1977 — Avguštin Malle: Poskusi obnovitve slovenskega šolstva na Koroškem v dvajsetih letih našega stoletja, v: Zgodovinski časopis 31, Ljubljana 1977, str. 169—180 — Andreas Moritsch: Das Projekt einer Kulturautonomie für die Kärntner Slowenen im Jahre 1927, v: Österreichische Osthefte 20/2, Wien 1978, str. 329—337 — Franz Petek: Iz mojih spominov, Ljubljana—Borovlje 1979 — Arnold Suppan: Die österreichischen Volksgruppen. Tendenzen ihrer gesellschaftlichen Entwicklung im 20. Jahrhundert. Schriftenreihe des Instituts für Österreichkunde, Wien 1983 — Lojze Ude: Zgodovina slovenskega pouka na koroških osnovnih šolah od leta 1969 do danes, v: Osnovna šola na Slovenskem 1869—1969, Ljubljana 1970, str. 171—234 — Theodor Veiter: Die slowenische Volksgruppe in Kärnten. Geschichte, Rechtslage, Problemstellung, Wien—Leipzig 1936 — Theodor Veiter: Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich, Wien—Stuttgart 1970 — Tone Zorn: Koroški Slovenci v letih 1920—1930, v: Koroški plebiscit. Razprave in članki, Ljubljana 1970, str. 507—547 — Tone Zorn: Stališča koroških strank glede kulturne avtonomije za koroške Slovence v letih 1925—1928, v: Zgodovinski časopis 25, Ljubljana 1971, str. 271—278 — Tone Zorn: Še nekaj podatkov o kulturni avtonomiji za koroške Slovence v dvajsetih letih, v: Kronika 20, Ljubljana 1972, str. 107—109 — Tone Zorn: Kulturna avtonomija za koroške Slovence in nemška manjšina v Sloveniji med obema vojnama, v: Zgodovinski časopis 28, Ljubljana 1974, str. 347—366 — Tone Zorn: Poskus ureditve položaja slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem v času avtoritarnega režima, v: Zgodovinski časopis 30, Ljubljana 1976, str. 145—160.

[2] Avguštin Malle: Poskusi obnovitve . . .

[3] Korotanec: Naša Koroška, v: Slovenci v desetletju 1918—1928. Zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine, Ljubljana 1928, str. 1—62 — Theodor Veiter: Die slowenische Volksgruppe . . . Martin Wutte, Oskar Lobmeyer: Die Lage der Minderheiten in Kärnten und Slowenien. Klagenfurt 1926.

[4] Viktor Miltschinsky: Kärntens hundertjähriger Grenzlandkampf, Wien 1937 — Martin Wutte: Die utraquistische Volksschule in Kärnten. Zur 50-jährigen Jubelfeier des Reichsvolksschulgesetzes vom 14. Mai 1869, Klagenfurt 1919 — Martin Wutte, Oskar Lobmeyer: Die Lage der Minderheiten . . . Valentin Podgorc: Die Kärntner Slowenen in Geschichte und Gegenwart, Klagenfurt 1937, Sonderdruck.

[5] Luka Sienčnik: Koroški Slovenci v boju za svojo šolo, Maribor—Celovec 1984 — Rudolf Vouk: Popis koroških utrakvističnih šol do leta 1918. Bestandsaufnahme der Kärntner utraquistischen Schulen bis 1918, Disertacije in razprave/Dissertationen und Abhandlungen 6, Klagenfurt/Celovec 1980.

[6] Hanns Haas, Stuhlpfarrer Karl: Österreich und seine Slowenen, Wien 1977, str. 15.

[7] SZI, arhiv, katalogi.

odnosno pregledati. Deli arhivskega materiala o utrakvistični šoli pa so se očitno zgubili.[8]

Večina razpravljalcev o šolskem sistemu za koroške Slovence ugotavlja, da se utrakvistični šolski sistem v Prvi republiki ni bistveno spremenil in da je šolstvo za koroške Slovence slonelo tudi v tem času praktično na pravnih podlagah iz leta 1890.[9]

Kljub temu se moramo vprašati, ali v razpravah o reformi splošnega avstrijskega šolskega sistema po 1918 ni prišlo tudi do novih pogledov o utrakvizmu. Obširno so politiki in pedagogi razpravljali o reformnih prizadevanjih Otta Glöckla. Diskusija ni bila omejena na Dunaj, tudi na Koroškem so bili nekateri učitelji vključeni v vrste socialdemokratske stranke in so posegali v te reformne razprave. Čeprav Glöckel s svojimi pogledi ni uspel, je prišlo prav na osnovi teh reformnih prizadevanj v naslednjih letih do širših razprav o novih učnih načrtih za osnovne šole. Te so se tudi na Koroškem začele leta 1924 in so trajale vse do 1930, ko je bil objavljen novi učni načrt.

Medtem ko so dogodki in potek pogajanj o kulturni avtonomiji in prizadevanja koroških Slovencev za izboljšanje osnovne šole v smeri večjega upoštevanja slovenščine kot učnega jezika sorazmerno dobro dokumentirani,[10] to za obširno diskusijo o reformi učnega načrta, ki naj bi zajela tudi utrakvistično šolo, ne velja. Zanimivo je tudi, da Koroški Slovenec ne poroča o poteku teh prizadevanj. Po vsej verjetnosti list o njih ni bil obveščen. Deželni šolski svet je usmerjal diskusijo, ji dajal vedno spet nove pobude in njegovi uradniki so ob koncu povzeli njeno bistveno vsebino in jo koristili pri vseavstrijskih razpravah o reformi učnega načrta.

Iz Koroškega Slovenca lahko povzamemo, da je vodstvo koroških Slovencev odklanjalo splošne reforme, ki jih je artikulirala socialnodemokratska stranka zlasti iz ideoloških odnosno verskih razlogov. Politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem v Celovcu je leta 1922 izdalo brošuro »Kaj moramo zahtevati od ljudske šole? Koroškim Slovencem v pouk in pojasnilo«, kjer v obliki kratkih vprašanj in obširnejših odgovorov razpravlja o potrebah koroških Slovencev na šolskem področju. V bistvu najdemo ta izvajanja potem v raznih oblikah in variantah v naslednjih letnikih Koroškega Slovenca. Z brošuro društvo takorekoč nadaljuje političnoinformativno dejavnost, ki jo je v osemdesetih letih devetnajstega stoletja uvedel Filip Haderlap, urednik Mira.[11]

Avtor brošure ne dopušča dvoma, da si brez verskih načel prave vzgoje ne more misliti. Ljudska šola naj posreduje elementarno znanje in normalno sredstvo za posredovanje tega znanja je materinščina. Šola se mora ozirati na narodne posebnosti in na narodno individualnost otrok. Utrakvistična šola teh ciljev ne dosega. Namen vsake koroške vlade je bil, da izgubi slovenska mladina veselje do pouka in nadaljnje izobrazbe. Na osnovi senžermenske pogodbe zahteva brošura preureditev utrakvističnega šolskega sistema ter pravi: »Ne, samo slovenskih šol nikakor ne zahtevamo! ... Zato zahtevamo take šole, take ljudske šole, v katerih se naučijo slovenski otroci obadva jezika, slovenskega in nemškega tako dobro, kakor je pač v ljudski šoli mogoče.«[12] Šele na osnovi utrjene materinščine naj se začne s poukom v nemščini »in sicer tako, da se poučujeta slovenščina in nemščina kot predmeta, dočim bi se moral vršiti ves

[8] Anton Hönigmann: Geschichte des Kärntner Volksschulwesens von 1860 bis zum Ausbruch des Ersten Weltkrieges, fil. dis., Innsbruck 1958, str. 3.

[9] Arnold Suppan: Die österreichischen Volksgruppen ... Theodor Veiter: Die slowenische Volksgruppe in Kärnten ... Theodor Veiter: Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich.

[10] glej op. 1.

[11] Filip Haderlap je pripravil leta 1884 »Politični katekizem«, ki vsebuje zlasti navodila za politično delovanje na občinski ravni.

[12] Kaj moramo zahtevati od ljudske šole? Koroškim Slovencem v pouk in pojasnilo. Celovec 1922, str. 14 n.

ostali pouk po natančno določenem razmerju in na podlagi pedagoško-metodično dovršenih slovenskih in nemških učnih knjig v obeh deželnih jezikih.«[13] Na številnih mestih polemizira brošura proti utrakvistični šoli in o njej sodi, da »njen namen ni izobrazba ljudstva, ampak raznarodovanje Slovencev, germanizacija. To je pripoznal tudi nekdanji deželni šolski nadzornik Gobanc, toraj vendar najmerodajnejša oseba, ki je dejal: ‚Kar nič ne skrbite za ponemčevanje Slovencev na Koroškem, vse to bo oskrbela utrakvistična šola'.«[14]

Na osnovi virov lahko rečemo, da je imelo društvo prav. Vendar so o skritih ciljih utrakvistične šole pisali pristojni uradniki odkrito in odprto šele po anšlusu, med njimi tudi deželni šolski inšpektor dr. Graber[15] ter administrativni referent deželnega šolskega sveta dr. Dlaska.[16] Glede realizacije zahtev koroških Slovencev po preureditvi utrakvistične šole pa pravi društvo, da je bil odgovor koroške deželne vlade »navadno pest močnejšega«.[17]

Pri razpravljanju o utrakvističnem šolstvu pred anšlusom se seveda ne moremo omejiti le na zadnje mesece njegovega obstanka, in to iz več razlogov. Pobude, do katerih je prihajalo od leta 1933, in ki so zadevale tudi utrakvistično šolo, so le višek in obenem konec dolgoletnih pogajanj, ki smo jih uvodoma že nakazali. Omejili se bomo zlasti na prizadevanja sprememb učnega načrta za utrakvistično šolo, na pogajanja med koroškimi Slovenci in predstavniki stanovske države ter na popis stanja utrakvističnega šolstva poleti 1937.

Odločujoči dejavniki na Koroškem — stranke in v smislu njihovih pogledov deželni šolski svet — v zadevi šolskih zahtev manjšine tudi v letih med obema vojnama niso spremenili svojih izrazito odklonilnih stališč. Znani pa so razni ukrepi, ki naj bi spremenili na boljše osnovnošolski sistem na slovenskem oziroma jezikovno mešanem področju Koroške.

Obširni reformni predlogi neposredno prizadetega učiteljstva glede učnega načrta dobro osvetljujejo mesto, ki so ga pripisovali slovenščini v osnovni šoli. Mnogo pa povedo tudi o kulturnopolitični situaciji, v kateri je obstajala in »delovala« utrakvistična šola in o izobraževanju koroškega učiteljskega kadra.

Po drugi svetovni vojni je vladni svetnik in referent za dvojezično šolstvo Lorenz Just v skopih besedah opisal zgodovinsko pot koroškega utrakvizma:

»V teku let se je na utrakvističnih šolah s toleriranjem šolskih oblasti razvilo stanje, da se je obisk slovenskega jezikovnega pouka od tretjega šolskega leta naprej prepustil šolarjem odnosno staršem. To je privedlo do tega, da so bili na vsaki šoli šolarji, ki tega pouka niso obiskovali in so le-tega zato preložili na popoldanske ure. Šolarji so bili v tem času že utrujeni in so zaradi tega skušali, da se izmaknejo slovenskemu jezikovnemu pouku. — Učenje slovenskega pismenega jezika v prvih dveh šolskih letih na večini utrakvističnih šol ni bilo samo sebi namen, posluževalo se je slovenskega narečja in sicer na način, da je bilo in da je služilo le kot sredstvo za priučenje nemškega pismenega jezika. — Ob prelomu stoletja se je pričelo z nemške strani s propagando, da se utrakvistične šole proglasijo za nemške. Posebno v trgih in industrijskih središčih Koroške, kjer je razpolagalo v občinah nemškočuteče meščanstvo na osnovi razrednega volilnega reda z večino, so proglašali krajevni šolski sveti, ki so tej propagandi sledili, utrakvistične šole za nemške. Slovenščina je popolnoma izginila iz pouka, le v prvem šolskem letu se je učitelj posluževal, če drugače že nič ni več šlo, tu in tam slovenskega narečja. — Ta tendenca se je po prvi svetovni vojni bolj in bolj zaostrovala, tako da je bilo proglašenih veliko utrakvističnih šol za nemške, v drugih pa so se slovenščine posluževali le v prvih dveh šolskih letih za posredovanja nem-

[13] n. o. m., str. 16.
[14] n. o. m., str. 26 n.
[15] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Äußerung Zu Zl. 524 Res. der Landeshauptmannschaft, Zahl IV-3-45.777-a des Unt. Min. Wien v 18. 12. 38; Klagenfurt am 30. Dez. 1938, unterzeichnet LSI Dr. Georg Graber.
[16] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Landesrat Dr. Ernst Dlaska an Regierungsvizepräsidenten Barth; Klagenfurt, am 19. Sept. 1938.
[17] Kaj moramo zahtevati . . ., str. 29.

ščine. — Učni pripomočki so bili sila pomanjkljivi in na večini šol jih sploh ni bilo več.«[18]

Pred in paralelno s pogajanji o kulturni avtonomiji je tekla široka razprava o spremembi učnega načrta za manjšinsko šolo. Prav na osnovi teh razprav lahko rečemo, da koroške deželne šolske oblasti nikoli niso resno mislile na izboljšanje šolstva v smislu predlogov koroških Slovencev, temveč so stalno stremele za tem, da utrdijo obstoječe stanje. Tudi pogajanja med koroškimi Slovenci in zastopniki stanovske države, ki so se pričela praktično leta 1933 in se intenzivno razvila leta 1935 ter trajala vse do zadnjih tednov pred anšlusom, niso prinesla nobenih sprememb utrakvistične ureditve.

Prosvetno ministrstvo je leta 1924 napovedalo specialen učni načrt za dvojezično odnosno utrakvistično šolo in v ta namen prosilo deželni šolski svet za ustrezne predloge. V razpravo je deželni šolski svet preko podrejenih uradov vključil veliko število učiteljev. Razne delovne skupnosti učiteljev, pa tudi posamezni pedagogi so tako v naslednjih mesecih in letih predlagali svoje učne načrte. V glavnem pa lahko rečemo, da sta se v teku razprav izoblikovali dve stalnici. Razpravljalci so na novo formulirali osnovni cilj utrakvistične šole in se močno strinjali tudi v oceni, da je slovenščina na teh šolah le pomožni jezik za priučenje nemškega.

Ne glede na veljavne pravne predpise so se negativno opredelili tudi do predmetnega pouka slovenščine na srednji in višji stopnji osnovne šole. Iz dostopnega arhivskega materiala namreč izhaja, da niti ena učiteljska skupina, niti en učitelj — izjema potrjuje pravilo — ni upošteval slovenščine v predmetniku. Učitelji, ki so bili konfrontirani oziroma vključeni v razpravo, slovenščini na svojih šolah niso odmerjali nobenega mesta.

Posebno mesto v teh razpravah zavzemajo predlogi učitelja Franza Wedeniga, ki je poučeval na šoli na Mariji na Zilji, kjer je pozneje postal tudi provizorični vodja. Bil je član svobodnega učiteljskega sindikata in je tudi preko tega kroga skušal uveljaviti svoja pedagoška gledanja. Kljub odprtosti in pedagoški razgledanosti pa tudi ta učitelj ni pripisoval slovenščini v osnovni šoli od 3. leta naprej nobenega pomena.

Iz ohranjenega materiala sledi, s kakšnimi jezikovnimi težavami so se srečavali učitelji na utrakvističnih šolah. Vsi sicer zagovarjajo načelo, da utrakvistična šola ne sme zaostajati za cilji splošne, v isti sapi pa tožijo, da prav zaradi pomanjkljivega znanja nemščine šolarjev teh ciljev nikakor ne more doseči. Zanimivo je tudi, kako se učitelji izogibajo poimenovanju slovenščine. Govorijo o družinskem jeziku, o hišnem jeziku, o jeziku okolice, o vindišarščini, skratka, zelo so iznajdljivi in le iz taktičnih vzrokov predlagajo uporabo pravilnega izraza.

Potrebno je, da si bolj nadrobno ogledamo nekatere predloge učiteljev in učiteljskih delovnih skupin raznih šolskih okolišev ter v tej zvezi mestoma navedemo tudi podatke o številu šolarjev ter njihovem družinskem jeziku.

Učiteljsko delovno združenje Celovec-okolica je 20. aprila 1925 po svojem predsedniku Ferdinandu Kogelnigu, učitelju v Grabštanju poslalo deželnemu šolskemu svetu predloge o novem učnem načrtu za utrakvistične šole.[19] Kot glavni cilj utrakvistične šole navaja poleg pridobitve potrebnega znanja in spretnosti za življenje priučenje nemškega jezika. »Temu namenu se morajo podrediti vsa druga razmišljanja«. Zmanjšati je treba število ur manj važnih predmetov in zvišati število ur za jezikovni pouk. Učitelji menijo, da je treba z nemščino začeti s prvim šolskim dnem in slovensko narečje pritegniti le, če je to iz časovnih vzrokov neobhodno potrebno. Stopnja zahtevnosti na utrakvi-

[18] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Die utraquistische Volksschule in Kärnten. Autor: Lorenz Just, referent za dvojezično šolstvo pri Deželnem šolskem svetu za Koroško.

[19] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Vorschläge und Anträge für die vom Unterrichtsministerium auszuarbeitenden Sonderlehrpläne an zweisprachigen (utraquistischen) Volksschulen nach Punkt 11, Seite 100 der »Volkserziehung«, päd. Teil, Stück XVI 1924.

stičnih šolah ne more biti enaka tisti na splošnih. Tako ugotavljajo, da se od učencev na srednji stopnji ne more zahtevati prostih spisov, ker šolarji utrakvistične šole ne mislijo v nemščini, temveč v slovenščini. Glavno delo učitelja vidijo v stalnem govorenju in ponavljanju s končnim ciljem uveljavitve nemškega učnega jezika. Grabštanjsko šolo, ki je bila v tem času samo nemška, je obiskovalo v šolskem letu 1936/37 — samo za to leto imamo ustrezen podatek — 184 šolarjev. Po navedbi deželnega šolskega sveta je hodilo v šolo 163 učencev s slovenskim družinskim jezikom in 21 učencev z nemškim družinskim jezikom.[20]

Okrajni šolski svet v Šmohorju[21] se je pridružil gledanju delovne skupnosti učiteljev Celovec-okolica in prav tako zahteval povečanje jezikovnih ur. Učitelji iz Šentštefana na Zilji in okolice[22] so želeli doseči tako intenzivnost nemškega jezikovnega pouka, da šolarji utrakvističnih šol ne bi zaostajali v nobenem pogledu za absolventi čisto nemških. Učiteljsko društvo Zgornjega Roža[23] iz »taktičnih razlogov« še govori o slovenskem jeziku, za pospeševanje nemškega jezikovnega pouka pa predlaga, da se naj stremi za tem, da se na višji stopnji tudi verouk poučuje v nemščini. Glede treh slovenskih jezikovnih ur na srednji in višji stopnji pa je mnenja, da se lahko mirne duše prezrejo in da jih v predmetniku ni treba navajati. Učitelji iz Čač[24] pa se niso dosti potrudili in so se omejili glede slovenščine s pripombo, da je treba nadomestiti v učnem načrtu oznako slovensko narečje s terminom »hišni jezik«. Bolj temeljito se je s problematiko ukvarjalo učiteljsko delovno združenje Spodnjega Roža,[25] opisalo je najprej splošno situacijo utrakvistične šole ter povedalo, da šolarji ob vstopu v šole sploh ne obvladajo ali pa v zelo majhni meri znajo jezik, ki pozneje velja kot učni jezik. Značilno je tudi močno podcenjevanje slovenščine v smislu nemškonacionalistične publicistike. Utrakvistično šolo označujejo kot najslabšo. Prvo mesto zavzema mestna, drugo pa podeželska ljudska šola v nemških krajih. Glede na posebni učni načrt za dvojezično šolo pa pravijo:

»1. Deželni šolski svet za Koroško je z odlokom dne 26. 9. 1890, št. 1623, izdal skupno z normalnim učnim načrtom za ljudske šole na Koroškem posebni učni načrt za pouk v slovenščini.

Ta okvirni specialni učni načrt se je v glavnem uveljavil in ta oblika koroške jezikovno mešane šole je bila predmet raziskav iz inozemstva in se je označila kot vzorna.

2. Ker se bo po vsej verjetnosti spremenil normalni učni načrt za ljudske šole Koroške, se mora ujemati s to reformo oziroma spremembo tudi posebni učni načrt za dvojezične šole v toliko, da učni cilji in učna snov jezikovno mešanih šol ne zaostajajo v nobenem pogledu za enako kategorijo nemških šol.

3. Za dosego tega cilja je potrebno, da se nemški jezikovni pouk na jezikovno mešanih šolah intenzivira na sledeč način: pri predmetnem pouku je treba začeti z nemščino že v 1. šolskem letu. Za priučenje nemščine se more v tem šolskem letu uporabljati za lažje sporazumevanje slovensko narečje. Slovensko narečje in nemški jezik sta enakovredna.

4. Dejanski slovenski pouk mora odpasti, ker je slovenski pismeni jezik otrokom bolj tuj kot nemški jezik.

5. Slovenski pouk se omejuje v prvem šolskem letu zgolj na priučenje slovenskih pismenk in tiskanih črt. Otroci naj se usposobijo za branje slovenskih pisnih in tiskanih tekstov.

[20] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Übersicht über die gemischtsprachgien Schulen. Schuljahr 1936/37.

[21] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Bezirksschulrat Hermagor am 5. August 1925 an den Landesschulrat, Zl. 1408, Sonderlehrplan für die utraquistischen Schulen; Z.Zl.2346 v 4. 7. 1925.

[22] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Arbeitsgemeinschaft: St. Stefan i. G. u. Umgebung — Abänderungsvorschläge und Ergänzungen zu den beiliegenden Anträgen der Arbeitsgemeinschaften Unterrosental und Klagenfurt—Umgebung, zu den Sonderlehrplänen für utraquistische Schulen.

[23] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Lehrerverein Oberrosental an den Bezirksschulrat Villach, Sonderlehrpläne für zweisprachige Schulen.

[24] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Protokoll; Stellungnahme zu den Anträgen d. L. A. Gm. Klagenfurt—Umgebung und Unterrosental betreffend die Schaffung eines Sonderlehrplanes für zweisprachige Schulen.

[25] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Anträge für einen Sonderlehrplan an zweisprachigen Schulen. Ausgearbeitet vom Arbeitsausschusses der Lehrerarbeitsgemeinschaft des Zweiglehrer-Vereins »Unterrosental«.

6. V 2. in 3. šolskem letu se lahko nemška berila, manjše zgodbe, basni itd. obnovijo za boljše razumevanje še v slovenskem narečju. Seveda je treba take obnove izvesti tudi v nemščini.

7. Jezikovno mešane šole so pogosto nižje organizirane podeželske šole z oddelčnim poukom. Zelo se priporoča, da se združijo oddelki pri številnih predmetih. Združitev oddelkov omejuje oddelčni pouk in s tem se dobi dosti časa za vadbo pravilnega govorenja.

8. S 4. šolskim letom mora izginiti vsaka slovenska konverzacija tudi v narečju, zaradi česar morajo odpasti iz specialnega učnega načrta tudi tiste 3 ure slovenskega jezikovnega pouka na teden na srednji in višji stopnji. Utemeljitev: Čeprav se je prebivalstvu z vpeljavo teh jezikovnih ur izkazala gotova pripravljenost, le-to iz znanih vzrokov tega ne uporablja. Dokaz: na področju delovne skupnosti Spodnji Rož se nahaja 12 jezikovno mešanih šol, kjer prebivalstvo ne zahteva nobenega slovenskega jezikovnega pouka. Na eni šoli se poučuje slovenščina; vendar ta šola ni jezikovno mešana, temveč dosedaj še nepreverjena šolska oblika (Sele).

9. Pod točko 8. imenovane 3 jezikovne ure je treba uporabiti za nemški učni jezik, prav tako se lahko del ročnosti — v kolikor je to oportuno — uporabi za nemški jezikovni pouk.

10. Na srednji in višji stopnji je potrebna zlasti v jezikovno mešanih šolah vzgoja zvestobe k državi ter vzgoja ljubezni do domovine in države.

11. Pri računanju se slovenski jezik ne uporablja in je le-to treba poučevati izključno v nemščini ...«

Velikovški okrajni šolski svet[26] je obravnaval predloge zgoraj navedenih učiteljskih združenj, se z njimi strinjal ter ugotovil, da Slovenci pri uporabi nemščine delajo značilne napake, na drugi strani pa, da je njihova izgovorjava dosti boljša, ker je slovenskim otrokom nemško narečje tuje.

Tudi velikovški okrajni šolski svet zagovarja ukinitev 3 slovenskih jezikovnih ur od 3. do 8. leta, če pa teh že ni možno ukiniti, naj se na šolah, na katerih so te ure vpeljane in se tudi izvajajo, uporablja slovenska domoljubna čitanka, ki je prilagojena koroškim razmeram, se pravi, da mora vzgajati učence k ljubezni do domovine itd.

Ker diskusija ni tekla v zadovoljstvo deželnega šolskega sveta, je ta ponovno pozval učitelje k intenzivnejšemu sodelovanju pri pripravi novih učnih načrtov in zahteval pismene predloge. Deželni šolski svet in velikovški okrajni šolski svet sta priložila okrožnici osnovne smernice[27] za nadaljnjo diskusijo. Učitelj R. Stissen iz Velikovca je pripravil učni načrt utrakvistične šole[28] in v splošnih pripombah menil, da se da prilagoditi učni načrt utrakvističnih šol obstoječim splošnim in da so potrebne le malenkostne spremembe, posebno kar zadeva jezikovno pospeševanje. Čimvečje usklajevanje učnih načrtov je zagovarjal tudi s tem, da se vzame utrakvističnim šolam slab glas, ker le-te veljajo za šole drugega razreda. Čeprav prevzema v bistvu vse negativne predznake glede slovenščine, zagovarja slovenski predmetni pouk na srednji stopnji v obsegu 2 ur in v višji stopnji v obsegu 3 ur ter želi, da bi bil ta pouk obvezen. Znanje slovenščine utegne koristiti koroškemu prebivalstvu iz gospodarskih razlogov. Svoje predstave zagovarja dosledno — v predmetniku slovenščino navaja — obenem tudi zagovarja nemški učni jezik pri vseh predmetih od 1. šolskega leta naprej. Slovenska narečja naj se pritegnejo le za lažje sporazumevanje. Učiteljsko združenje iz Miklavčeva[29] je v splošnem zanikalo, da bi utrakvistične šole lahko dosegle iste učne cilje kot splošne, in meni, da je eden izmed vzrokov pomanjkljivo jezikovno znanje šolarjev tudi na srednji in višji stopnji. Šolo v Žitari vasi je obiskovalo v šolskem letu 1936/37 210 učencev, 203 deželni šol-

[26] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Bezirksschulrat Völkermarkt am 17. August 1925 an den Landesschulrat, Sonderlehrplan für utraquistische Volksschulen. Zu Z. 2346 vom 4. Juli 1925.

[27] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Bezirksschulrat Völkermarkt am 15. Dezember 1926 an die Schulleitung in ...; Lehrplan für gemischtsprachige Volksschulen.

[28] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Lehrplan — Entwurf bzw. Vorschläge zur Erstellung eines Lehrplans für utraquistische Volksschulen mit größter Anlehnung an den bestehenden Lehrplan für deutsche Schulen.

[29] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Vorschläge über Klassenziele und Lehraufgaben an utraquistischen Schulen. (Lehrplan für zweiklassige gemischtsprachige Schulen.)

ski svet označuje kot slovenske otroke, 7 pa kot nemške.[30] Drugi vir[31] z dne 2. avgusta 1937 govori o 202 šolarjih, o katerih ima 64 slovenski, 124 slovensko-nemški in 14 nemški družinski jezik. V narodno političnem pogledu pa razdeli učence na 51 narodnih, na 137 vindišarjev (domovini zvestih Slovencev) in na 14 Nemcev. Zanimivo je tudi stališče šolskega vodstva iz Dobrle vasi.[32] To šolo je v šolskem letu 1936/37 obiskovalo 266 učencev; od tega je bilo 218 Slovencev in 48 Nemcev.[33] Drugi vir[34] z dne 2. avgusta 1937 deli Slovence po družinskem jeziku na 133 s slovenskim in na 85 s slovensko-nemškim družinskim jezikom, po narodno politični opredelitvi pa na 54 narodnih in 164 domovini zvestih Slovencev; nemška skupina ostaja s 48 učenci konstantna. V obširnem stališču vodstva šole manjka v predmetniku slovenščina. Iz stališča ni razvidno, kdaj so na tej šoli začeli uporabljati kot učni jezik le nemščino in s tem izrinili slovensko narečje; pri številnih predmetih so se ravnali po splošnem učnem načrtu, slovenščina torej sploh ni bila v rabi, šteli pa so v slovenščini samo do pet. V bistvu se je predmetni pouk odvijal v obliki intenzivnega prepisovanja nemščine. Tudi iz obširnega stališča šole v Kotmari vasi[35] je razvidno, da je bil osnovni cilj utrakvistične šole ta, da se šolarji naučijo nemščine. Slovenščina odnosno slovensko narečje je zgubilo veljavo v drugem šolskem letu, v predmetniku je ne najdemo. Šola je predlagala tudi posebno novo čitanko v slovenskem in nemškem jeziku, pisano v latinici. Petrazredno šolo v Kotmari vasi je v šolskem letu 1936/37 obiskovalo 219 šolarjev, od tega je bilo 184 slovenskih in 35 nemških,[36] drugi vir[37] z dne 30. julija 1937 govori o štirirazredni šoli z 214 učenci. Po jeziku učence deli na 126 s slovenskim, na 47 s slovensko nemškim in na 41 s nemškim družinskim jezikom, po narodno politični opredelitvi pa navaja 57 narodnih in 116 domovini zvestih Slovencev ter 41 Nemcev. Predloge kotmirške šole so osvojili pozneje učitelji delovnega združenja Celovec-okolica, s tem da so proglasili predloge učitelja Pratneckerja za svoje.[38]

Večina učiteljev in učiteljskih delovnih skupnosti je v razpravi za reformo učnega načrta upoštevala slovenščino samo kot pomožni jezik, z močnimi pridržki je reagirala na možnosti dosege splošnih učnih ciljev, posebno pri posameznih predmetih (npr. nemščini), deloma pa so se razpravljalci omejili pri posameznih predmetih na ugotovitev, naj se učna snov in učni cilji ne razlikujejo od onih na splošnih šolah. Predvsem to velja za računstvo, telovadbo, petje, risanje in ročnosti, pri domoznanstvu pa navadno najdemo zapis, da je treba učence vzgajati v lojalne državljane in domoljubne Korošce. Problematika učnega jezika je najbolj prisotna pri predmetnem pouku nemščine.

Po dosedaj znanih virih od teh stališč odstopajo le predlogi že imenovanega učitelja Franza Wedeniga, ki jih je posredovala beljaškemu okrajnemu šolskemu svetu delovna skupnost svobodnega učiteljskega sindikata, okrajna skupina Beljak.[39] Uvodoma je Wedenig menil, da problem dvojezičnih šol zahteva temeljno bazično raziskavo, kajti nagla »ureditev« tako divergentnega vprašanja ne bi služila nikomur in ne bi ustvarila nič trajnega.[40] Tudi on izhaja praktično iz priznavalnega načela, vendar poudarja nagnjenje šolarjev, da se poslužujejo

[30] glej op. 20.
[31] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Gemischtsprachige Schulen in Kärnten, Bericht des Bezirksschulinspektors Skorianz.
[32] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Entwurt eines Lehrplanes für die fünfklassige gemischtsprachige Volksschule.
[33] glej op. 20.
[34] glej op. 31.
[35] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Lehrplan für vierklassige, utraquistische Volksschulen. Ausgearbeitet von der Lehrerarbeitsgemeinschaft Klagenfurt—Umgebung, im April 1927. Resnični avtor predloga je bil kotmirški učitelj Pratnecker.
[36] glej op. 20.
[37] glej op. 31.
[38] glej op. 35.
[39] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Arbeitsgemeinschaft der Freien Lehrergewerkschaft Bezirksgruppe Villach vom 25. 5. 1927 an den Bezirksschulrat in Villach.
[40] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Franz Wedenig, Ma. Gail, Lehrplan, Anpassungsantrag; Lehrplan für den Sprachunterricht an gemischtsprachigen Schulen, teilweise angepaßt den Forderungen der beiden Lehrpläne 1926 u. 1924.

hišnega jezika. Na prvih dveh šolskih stopnjah zagovarja uporabo narečnega hišnega jezika, v naslednjih stopnjah pa naj bi bil v uporabi le še nemški učni jezik. V svojem obširnem predlogu se nadalje ukvarja s točnejšim učnim načrtom za domoznanstvo, zgodovino, petje in pisanje.[41] Govori o posebnostih slovenščine v odnosu do nemščine, prinaša splošne opombe učnemu načrtu, »smernice« elementov poučevanja nemščine na dvojezičnih šolah ter obširne pripombe k posameznim predmetom. Glede na domoznanstvo na prvi stopnji pravi, da se bo učni jezik ravnal po hišnem jeziku otrok. Razgovor se bo torej vodil dvojezično in sicer v prvem polletju v slovenščini, ki je primerna za otroke in ki je ljudska, za nemške otroke pa v krajevnem narečju. Ta način poučevanja naj bi se ohranil tudi še na drugi šolski stopnji. Zanimivo je, da Wedenig predlaga, da bi se na 3. šolski stopnji posredovalo šolarjem narodno blago obeh kulturnih krogov. Isto velja za 4. šolsko stopnjo. Omembe vredni so tudi njegovi predlogi za pouk zgodovine. Na 5. šolski stopnji naj bi poleg seznanjanja z germanskimi plemeni učitelj seznanil šolarje tudi s prazgodovino Slovencev. Pri preseljevanju narodov naj bi učitelj upošteval tudi naselitveno zgodovino alpskih Slovanov in medsebojne vplive obeh kultur. Na 6., 7. in 8. stopnji pa naj bi učitelj govoril o pomenu materialne in duhovne kulture Nemcev za alpske Slovane. Osvetlil naj bi tudi sovraštvo narodov, ki zavira kulturo, in govoril o sožitju narodov v zgodovini, ki pospešujejo kulturno dejavnost. Tudi pri petju naj bi se do določene mere upoštevale pesmi koroških Slovencev. Wedenig v tej zvezi govori o v krajih običajnih pesmih v hišnem jeziku. Na višji stopnji naj bi določeno mesto zavzemala slovenska duhovna pesem, vendar le na izrečno željo združenja staršev odnosno krajevnega šolskega sveta. Kritično se Franz Wedenig spoprijema tudi z materialno osnovo dvojezičnega pouka odnosno utrakvističnega šolstva. Predlaga večjo dejavnost učiteljev in učiteljskih delovnih skupnosti na področju izdelave učbenikov in učnih pripomočkov, intenzivnejše naj bi se učitelji ukvarjali tudi z medsebojnimi jezikovnimi vplivi slovenščine in nemščine. Pravi, da bi morala praktično vsaka šola izdelati svoje učne pripomočke, o Prešernovem Abecedniku, ki je bil tedaj v rabi na večini utrakvističnih šol pa meni, da je srednjeveški. Zato predlaga tudi izdelavo sodobne slovnice in čitanke za jezikovno mešane šole in izdelavo jezikovnih map. V svojem tekstu obširno navaja tudi pedagoško strokovno literaturo in se ponovno sklicuje nanjo.

Značilno pa je, da se tudi ta strokovno razgledani učitelj ni mogel otresti vseh predsodkov, ki so se glede na slovenščino in njen prestiž izoblikovali v prejšnjih desetletjih. Tako tudi ne preseneča, da v predmetniku ne upošteva slovenščine. Sredi novembra 1928 meni, da jezikovno mešana šola zaostaja za splošno in navaja nekaj dejstev, ki to zaostalost pogojujejo. Med temi dejstvi navaja škodljiv mehanizem jezikovnega formalnega šolanja, preobremenjenost učnega načrta, nacionalne razmere na jezikovno mešanem področju, že imenovani nemogoči Abecednik, pomanjkanje ustreznih učbenikov in ustreznih jezikovnih knjig ter knjig za računstvo, najavlja globoke pomisleke glede na didaktično enolončnico, veljavni splošni učni načrt, število otrok na razred, število tedenskih ur in pomanjkljivo izobrazbo učiteljev in ne nazadnje jezikovno izolacijo otrok jezikovno mešanih šol, ki zopet pogojuje težave pri integraciji otrok v nemško kulturno skupnost. Wedenig ta dejstva lepo našteva, obenem pa predlaga tudi določene ukrepe, ki bi utegnili odpraviti nedostatke.[42]

Po anšlusu je bil Franz Wedenig med tistimi, ki so takoj izgubili službo. Preživel pa je drugo svetovno vojno in po njej med drugim poučeval v Šent-

[41] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Schulleitung Maria Gail vom 31. Dezember 1927 dem Bezirksschulrate in Hermagor (!sic), Lehrplanvorschläge; Lehrplanvorschlag für gemischtsprachige Volksschulen: (III Teil) (Seite 33 bis 81).

[42] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Schulleitung Maria Gail vom 16. November 1928 dem Landesschulrate.

jakobu. Na svojem službenem mestu pri Mariji na Zilji je tesno sodeloval s svojim strankinim tovarišem, županom Tudrom. Zanimivo je, da najdemo o dejavnostih obeh poročila tudi v Koroškem Slovencu. Župan Tuder vojne ni preživel, življenje je zgubil v koncentracijskem taborišču Mauthausenu.

Na osnovi teh predlogov, zlasti pa na osnovi izvajanj Franza Wedeniga je deželni šolski inšpektor dr. Graber 9. 4. 1930 na konferenci deželnih šolskih inšpektorjev za ljudske šole na Dunaju referiral o specialnem učnem načrtu za utrakvistične šole.[43] Uvodoma je deželni šolski inšpektor poudarjal posebnost te šolske oblike. Menil je, da za to obliko šole ne more veljati splošni učni načrt, ter rekel, »da otroci pri vstopu v šolo ne razpolagajo z nobenim znanjem ali le z zelo majhnim znanjem nemščine, ki mora pozneje služiti kot učni jezik«. Ponovil je vse predsodke proti slovenščini, ki jih poznamo iz literature, ter menil, da se mora jezikovno mešana šola približati učnim ciljem nemške šole. Za dosego tega cilja pa mora jezikovno mešana šola doseči glavni namen, ki obstaja v priučenju nemščine. To se najlažje doseže s tem, da se z nemškim jezikom začne že v 1. razredu, kot pomožno sredstvo za priučenje nemščine pa služi slovenski hišni jezik učencev. Slovenski pouk se v prvem šolskem letu omejuje na priučitev slovenske abecede. V 2. in 3. šolskem letu se slovenščina sme uporabiti le še za boljše razumevanje nemških tekstov. V 4. šolskem letu pa mora slovenska konverzacija popolnoma izginiti iz pouka in se po potrebi omejiti na 3 tedenske ure. Učni načrt za utrakvistično šolo je bil torej izdelan v smeri čim hitrejšega priučenja nemščine.

Celotna diskusija o reformi učnih načrtov za utrakvistično šolo je bila tesno povezana z razpravami o kulturni avtonomiji koroških Slovencev.[44] Deželne šolske oblasti so torej skupno z učiteljstvom na novo skušale formulirati osnovne cilje utrakvistične šole, ki je bila, kot vemo, glavna sporna točka pri razpravah o kulturni avtonomiji.

Drugi veliki sklop, ki nas v zvezi s šolstvom koroških Slovencev v času pred anšlusom zanima, so pogajanja, ki so jih vodili koroški Slovenci z novimi oblastniki v Avstriji, to je s predstavniki Vaterländische Front. O teh pogajanjih je najprej pisal Theodor Veiter[45] in se jim povrnil v povojnih razpravah[46] in publikacijah. Pred leti je nekaj o tej problematiki povedal tudi Arnold Suppan,[47] s slovenske strani pa Tone Zorn.[48]

Pogajanja so se začela poleti 1933, zaradi političnih dogodkov v Avstriji se leta 1934 niso nadaljevala, zato pa je prišlo do intenzivnejših kontaktov leta 1935. Od aprila 1935 se je zvrstilo nekaj razgovorov med obema strankama, deloma pa je bil k tem pogovorom pritegnjen tudi predstavnik koroškega Heimatbunda Alois Maier Kaibitsch. Zahteve slovenske strani[49] so bile sledeče: ugotovi naj se, katere šole da so sploh utrakvistične, uveljavi naj se novi učni načrt za utrakvistične šole — prva 4 leta naj bi bil učni jezik slovenski s predmetnim poukom nemščine v 1. razredu 2 v 2.4 v 3.6 v 4.8 ur, na ostalih šolskih stopnjah pa bi bil učni jezik nemški s padajočim številom slovenskih ur. Imenoval naj bi se slovenski šolski inšpektor z nalogo, da preverja novi učni načrt na utrakvističnih šolah, imel naj bi tudi pravico soodločanja pri imenovanju učiteljev na utrakvističnih šolah. Vsak učitelj na utrakvističnih šolah bi moral biti vešč slovenščine. Na učiteljišče naj bi letno sprejeli 3 do 4 slovenske šolarje. Za dosego

[43] SZI, neurejen fond zapuščine VI — (Amtsveranlassung anläßlich der für den 9. 4. in Wien anberaunten Konferenz der Landesschulinspektoren für das Volksschulwesen). Sonderlehrplan für die utraquistischen Volksschulen in Kärnten, Vorschläge.

[44] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Definitive Landschullehrpläne, Geltung für utraquistische Schulen Kärntens.

[45] Theodor Veiter, Die slowenische Volksgruppe in Kärnten; posebno VII. in VIII. poglavje, glej tudi op. 1 in 4.

[46] Theodor Veiter, Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich.

[47] Arnold Suppan, Die österreichischen Volksgruppen; posebno str. 160—168.

[48] Tone Zorn, glej op. 1.

[49] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Forderung der nationalen Slowenen ausgesprochen von Dr. Tischler anläßlich der Aussprache am 12. 4. in der Kanzlei des Kärntner Heimatbundes. Vorschläge des Kärntner Heimatbundes.

zadostnega števila usposobljenih učiteljev naj bi slovenski gimnazijci dobili možnost polagati na učiteljišču dodatne učiteljske izpite. Nazadnje so Slovenci zahtevali še spremembo strokovne kmetijske šole v Goldbrunnhofu (pri Hoprijanu) pri Velikovcu v dvojezično. Kärntner Heimatbund[50] je tem zahtevam ugovarjal ter predlagal ustanovitev manjšinskega oddelka pri deželnem šolskem svetu, ki bi obstajal iz nemškega in slovenskega inšpektorja. Ta oddelek naj bi odločal o karakterju šole. V spornih primerih pa naj bi odločala oblast, vendar bi kot najvišji princip obveljala volja staršev. Obenem z jezikovno določitvijo karakterja posamezne šole naj bi oba inšpektorja odločala še o učnem načrtu šole, pri čemer se Heimatbund sklicuje na veljavne učne načrte in s tem zavrača praktično drugo točko slovenskih šolskih zahtev. Glede strokovnega inšpektorja in njegovih kompetenc je bil Heimatbund mnenja, naj bi ta imel pravico nadzirati utrakvistične šole glede na uporabo slovenščine, ugotovljene nedostatke in pritožbe naj bi predlagal v odločitev okrajnemu odnosno deželnemu šolskemu svetu. Pri imenovanju učiteljev je Heimatbund zastopal mnenje, naj bi slovenski inšpektor imel pravico svetovanja pri razvrstitvi in predlogu kompetentov. Heimatbund je bil tudi mnenja, naj bi vsak učitelj na utrakvistični šoli imel izpit iz slovenščine. Na učiteljišče naj bi sprejeli 2—3 Slovence, ki bi se priznavali slovenski materinščini. Dopolnilne izpite gimnazijcev na učiteljišču pa po mnenju Heimatbunda ovirajo zvezni predpisi. O kmetijski strokovni šoli je Heimatbund bil pripravljen na pogovore.

Slovenski zastopniki so se pri svojih zahtevah in v okviru pogajanj sklicevali tudi na svoje zadržanje v odločilnih letih. »V nekaterih krajih so bili prav narodno zavedni Slovenci edina skupina, ki je v najtežjem času služila domovinski ideji. Akti policije bi lahko zgovorno pričali o tem, koliko domovini zvestih Slovencev (vindišarjev) je v času nacističnega puča prišlo v preiskavo, medtem ko niti en narodno zaveden Slovenec ni bil med njimi«,[51] je rečeno v nekem dopisu koroških Slovencev stanovski organizaciji Vaterlandische Front. Prav ta odstavek vloge so koroške oblasti po anšlusu izkoristile proti koroškim Slovencem.[52] Heimatbund[53] je reagiral na zahteve koroških Slovencev še v drugi obliki, in sicer konkretno na izvajanja slovenskega predstavnika dr. Tischlerja, naj bi veljale vse tiste šole kot manjšinske, v katere vstopi v začetku leta 50 % šolarjev s slovenskim družinskim jezikom. Heimatbund je razdelil elementarne šole na 3 tipe: prvi tip šole naj bi predstavljala šola s slovenskim učnim jezikom v prvih 4 šolskih letih, kot je to predlagal dr. Tischler. Na šolah drugega tipa naj bi prevladovala nemščina v razmerju 1 : 2. Tretji tip šole pa naj bi bil tudi na jezikovno mešanem področju čisto nemški. V principu se je slovenski zastopnik s to delitvijo strinjal z izjemo šolskih okolišev Bistrica v Rožu, Pokrče, Babnja vas in Tinje.[54] Slovenski zastopnik se je pri tem skliceval na nacionalno pripadnost otrok oziroma na družinski jezik otrok na osnovi podatkov iz leta 1935. V Tinjah so tedaj našteli 112 učencev s slovensko narodno pripadnostjo. Celotna šola je imela 160 otrok. V uradnem katalogu šole v Babnji vasi je bilo od 68 šolarjev 64 slovenske nacionalne pripadnosti. V Pokrčah je bilo od 160 otrok 112 slovenskih. Bistrica v Rožu je izkazala v šolskem letu 1928/29 75 slovenskih in 35 vindišarskih otrok. Podatek iz leta 1936/37 za ta šolski okoliš izkazuje 113 otrok, od katerih je bilo 78 slovenskih. Heimatbund je predlagal za te šolske okoliše nemško šolo.

Heimatbund[55] je razpravo o preureditvi utrakvistične šole zavlačeval tudi na ta način, da je odgovarjal na zahteve koroških Slovencev v dokaj neobvezni

[50] n. o. m.
[51] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Darstellung der bisherigen Entwicklung der Minderheitenfrage in Kärnten.
[52] glej op. 16.
[53] glej op. 51.
[54] n. o. m.
[55] n. o. m.

obliki. Stalno pa je postavljal kot vrhovni princip voljo staršev. Na dokaj precizno izdelane učne načrte slovenskih strokovnjakov za dvojezično šolo ni bilo nobenega odziva. Slovenci[56] so pri tem izhajali iz sledečih postavk: ustno in pisno izražanje o doživetem iz neposrednega okolja otroka v obeh deželnih jezikih pri popolnem upoštevanju učnih ciljev elementarnih šol. Ta cilj pa se da po mnenju slovenskih strokovnjakov doseči le na osnovi materinščine šoloobveznih otrok.

Razgovore med koroškimi Slovenci in vladnimi zastopniki so močno ovirali tudi razni protislovenski ukrepi kot npr. prepoved ljudske igre »Izgubljeni sin« na Radišah, dogodki okoli župnika Fertale iz Pokrč, oviranje delovanja Luke Sienčnika, zadeva Joška Hutterja ter Alojza Čebula ter načrtno izrivanje oziroma neupoštevanje koroških Slovencev v organizacijah Vaterländische Front.[57] Dobrlaveški župan Taurer je posamezne člane Slovenske prosvetne zveze obdolžil veleizdaje in jim grozil s taboriščem v Wöllersdorfu.

Postopoma je slovenska manjšina precizirala svoje predstave in glede šolskega vprašanja je v tozadevnih prepisih rečeno, naj bi bile manjšinske šole vse tiste, ki jih je zvezni kancler dr. Ramek dne 3. marca 1925 v parlamentu kot take tudi označil.[58] Slovenska prosvetna zveza je vztrajala pri enotnem učnem načrtu za vse manjšinske šole in zahtevala, da pridejo pod enotno nadzorstvo. Poleg tega je Slovenska prosvetna zveza ponovno zahtevala, da se na učiteljišče sprejme odgovarjajoče število slovenskih kandidatov. Učitelji na manjšinskih šolah naj bi bili pripadniki slovenske narodne skupnosti, prav tako učitelj slovenščine na učiteljišču in učitelj slovenščine na gimnaziji. Inšpektor manjšinskih šol naj bi bil podrejen neposredno prosvetnemu ministrstvu in bil tudi član izpitne komisije na učiteljišču, kar zadeva slovenščino. Slovenskega inšpektorja naj bi imenovala oblast na predlog Slovenske prosvetne zveze, torej bi mogel postati nadzornik le človek, ki bi imel zaupanje manjšine. SPZ naj bi imela tudi pravico, da prireja za odrasle tečaje slovenščine pod vodstvom slovenskih učiteljev odnosno drugih kvalificiranih oseb. Pri zveznem referatu za izobraževanje naj bi bil tudi slovenski zastopnik. Seveda je imela slovenska manjšina še vrsto drugih zahtev do avstrijskih oblasti. Večinoma so se nanašale na enakopravnost slovenskega jezika v javnosti, zanimivo pa je, da je zahtevala tudi izpraznitev slovenskega dijaškega doma, Mohorjeve hiše in hotela Heimlinger. Vrhovni učni princip na utrakvističnih šolah naj bi bil usmerjen v medsebojno spoštovanje obeh narodov na Koroškem. Slovenščina naj ne bi ostala omejena le na ljudsko šolo, slovenski predmetni pouk naj bi bil obvezen za Slovence na koroških srednjih šolah v vseh razredih. Prosvetna zveza je mislila tudi na ponovno otvoritev slovenske ljudske šole v Šentjakobu, država pa naj bi prevzela plačevanje dveh učiteljskih mest. V Šentrupertu pri Velikovcu naj bi odprli javno glavno šolo s slovenskim učnim jezikom.

Konec 1936 odnosno sredi leta 1937 je prišlo do intenzivnejših kontaktov med slovensko narodno skupnostjo na Koroškem in zastopniki Nemcev v Sloveniji. Končni cilj teh prizadevanj in kontaktov je bil ta, da zastopstvo obeh manjšin predloži državnim oblastem v Celovcu in v Ljubljani svoje narodne zahteve. Uresničitev le-teh naj bi potekala na osnovi recipročnosti.[59] Tako je SPZ ponovno formulirala svoje zahteve, glavna akterja pri tem sta bila očitno dr. Tischler in župnik Starc. V bistvu se te končne zahteve[60] ne razlikujejo od onih iz prejšnjih let, vendar najdemo novo preambulo kot uvod v osnovne zahteve za ohranitev slovenske narodne skupnosti na Koroškem. SPZ govori

[56] n. o. m.
[57] n. o. m.
[58] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Die Forderungen der slowenischen Minderheit in Kärnten auf kultur, wirtschftl. und politischen Gebiet.
[59] n. o. m.; SZI, neurejen fond zapuščine VI — Die Forderungen der deutschen Minderheit des Draubanates auf kulturellem wirtschaftlichem und politischem Gebiete. (Auf der gemeinschaftlichen Besprechung am 9. 4. 1937 in Laibach beschlossenen Fassung).
[60] n. o. m.

o predpogojih za razstrupitev narodno politične atmosfere na Koroškem. »Pogoj vsega graditeljskega dela v deželi je ukinitev vsakršne dejavnosti organizacij in posameznih skupin proti ohranitvi slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Naravna pravica do ohranitve in nege materinščine, ki se je poslužujejo družine v deželi, se razglasi kot vrhovna obveznost manjšinske zaščite s strani države in dežele. Nenaravna delitev slovenske narodne skupnosti v narodne in Nemcem prijazne Slovence mora prenehati. Konkretno se bo cilj razstrupitve narodno političnega ozračja dosegel s tem, da se kulturna dejavnost nemških društev in posameznih skupin omeji izključno na oni del koroškega prebivalstva, ki se v družini poslužuje nemškega jezika.« Druga točka končnih zahtev govori o zastopstvu manjšine. To zastopstvo naj bi se priznalo SPZ, ki bi imela pravico neposrednega imenovanja slovenskih zastopnikov v državne in stanovske organizacije. Glede šolstva SPZ obnovi predvsem svojo zahtevo, da morajo biti učitelji na manjšinskih šolah in učitelji slovenščine le pripadniki slovenske narodne skupnosti, ki pa morajo imeti seveda tudi ustrezno strokovno kvalifikacijo. Na strani nemške manjšine v Sloveniji sta podobne zahteve izdelala odvetnik dr. Arko in župnik Eppich, ki sta oba delovala na Kočevskem.[61] V te kontakte je bil na Koroškem vključen neposredno tudi koroški Heimatbund in Alois Maier Kaibitsch je glede slovenskih zahtev predal deželnemu glavarju posebno stališče svoje organizacije.[62] V njem uvodoma opozarja na zasluge organizacije in ponuja svoje dobre usluge. Zahteva pa zase tudi zaupanje vseh prizadetih. Pravi, da slovenska manjšina ne poseljuje strnjenega naselitvenega področja. Na tem teritoriju živijo poleg narodnih Slovencev tudi Nemci in kot najmočnejša skupina vindišarji, ki se priznavajo k nemškemu kulturnemu krogu. Opozarja na zasluge te skupine v času plebiscitnih bojev in samega plebiscita in pravi, da se čuti povezana z Nemci in da odklanja vsako nasilno vključitev v slovenski kulturni krog. »Za rešitev manjšinskega vprašanja lahko torej priznamo kot vrhovni zakon le svobodno izražanje volje prebivalstva in pri rešitvi šolskega vprašanja samo odločitev vzgojnih upravičencev, ki je v ostalem tudi zakonito zagotovljena.« Konkretno Heimatbund odklanja zahtevo SPZ glede omejitve kulturnega delovanja in se sklicuje na pravico, da na jezikovno mešanem področju še naprej brez vsakega nasilja in na osnovi lastne moči naprej vodi nemško kulturno delo v smislu avstrijskega poslanstva. Zanimivo je, da se Heimatbund strinja s tem, da se mora prenehati z delitvijo slovenske narodne skupnosti na narodno zavedne in Nemcem prijazne Slovence. »Vendar opozarjamo na to in mislimo, da imamo v tem primeru dolžnost, da nemško orientiranemu delu prebivalstva ne glede na njegov dosedanji pogovorni jezik svetujemo, da se v bodoče poslužuje po možnosti samo še nemškega jezika kot hišnega jezika.« Ponovno se sklicuje na svobodo priznanja posameznika in na svobodno vključitev skupin v ta ali drugi kulturni krog. Glede šolstva pravi, da je treba najprej ugotoviti, ali so obstoječe manjšinske šole utrakvistične ali pa so to šole, ki jih obiskujejo samo otroci, katerih starši se priznavajo k slovenski narodni skupnosti.

Če so to manjšinske šole, ki jih ne obiskujejo otroci nemško orientiranih staršev, je zahteva Slovencev, da na teh manjšinskih šolah poučujejo le učitelji slovenske narodnosti, pod gotovimi pogoji upravičena. Eden teh pogojev je seveda, da morajo imeti ti učitelji avstrijsko državljanstvo. Če pa to niso izrazite manjšinske šole, temveč dvojezične, ki jih obiskujejo otroci obeh kulturnih krogov, potem seveda smejo in morejo na teh šolah poučevati tudi učitelji nemške narodnosti, pri čemer imajo prednost učitelji, ki obvladajo oba deželna jezika. Sprejemu slovenskih kandidatov na učiteljišče v Celovcu ne stoji nič na poti.

[61] glej op. 16.
[62] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Kärntner Heimatbund an Landeshauptmann Sucher 15. Juli 1937.
SZI, neurejen fond zapuščine VI — Stellungnahme des Kärntner Heimatbundes zu den Forderungen der slowenischen Minderheit in Kärnten (30. August 1937).

Stvar slovenske narodne skupnosti je, da skrbi iz lastne moči za tak učiteljski naraščaj. Proti poučevanju slovenščine na učiteljišču po učitelju slovenske narodnosti nima ugovorov pod pogojem, da je slovenska narodna skupnost v stanju, da imenuje tozadevno usposobljenega učitelja. Tudi proti polaganju dodatnih izpitov absolventov gimnazije na učiteljišču Heimatbund ne ugovarja.

»Koroški Heimatbund pa mora ugovarjati, da vse tako imenovane manjšinske šole pridejo pod enotno nadzorstvo in da pridejo pod strokovnjaka, inšpektorja slovenske narodnosti. Dosedanja razdelitev na posamezne okraje se je uveljavila, kot to lahko razvidimo iz šolsko uradnih rezultatov; zgodovinsko nastala in uveljavljena ustanova naj se po našem mnenju ne nadomesti z novo, ki je v svoji učinkovitosti zelo dvomljiva. Poleg tega bi z ustanovitvijo posebnega slovenskega inšpektorata prišlo do neke določene delitve Koroške; kulturni delitvi bi, kot kažejo razni primeri, nujno sledila tudi politična, zato jo na vsak način odklanjamo . . .«.

Zahteva po uvedbi slovenščine kot obligatnega predmeta za Slovence na celovški gimnaziji se zdi Heimatbundu upravičena. Proti izvedbi privatnih slovenskih jezikovnih tečajev pod pogojem, da le-te vodijo osebe, ki so strokovno in politično primerne, koroški Heimatbund ne ugovarja.

Zanimivi so seveda tudi drugi pomisleki koroškega Heimatbunda proti zahtevam SPZ, ker zgovorno govorijo zlasti o dejanskem jezikovnem položaju v občinah južne Koroške. Maier Kaibitsch je kot predstavnik koroškega Heimatbunda tudi zelo negativno ocenjeval izglede o recipročni uveljavitvi narodnih zahtev koroških Slovencev in Nemcev v Sloveniji.

Že Theodor Veiter je objavil važne podatke o utrakvistični šoli pred anšlusom.[63] V svoji razpravi je priobčil tudi statistični material[64] ter kot izvedenec zelo natančno informiral o pogajanjih med koroškimi Slovenci in uradnimi zastopniki ter v tem okviru priobčil nekatere zahteve manjšine,[65] o katerih smo pisali.

Sredi leta 1937 je prosvetno ministrstvo zahtevalo od koroške deželne vlade, da ugotovi dejansko stanje slovensko-nemškega šolstva na Koroškem.[66] Deželni šolski svet je s to nalogo poveril okrajnega šolskega nadzornika Hansa Skorianza.[67] Od okrajnih glavarstev odnosno okrajnih šolskih svetov pa je zahteval, da pomagajo inšpektorju pri njegovem delu.

Leta 1937 je bilo na Koroškem po podatkih končnega poročila 73 jezikovno mešanih šol, 6 v okraju Šmohor, 17 v celovškem okraju, 24 v beljaškem in 26 v velikovškem.[68] Okrajni šolski nadzornik Skorianz je obiskal v šmohorskem okraju vseh 6 šol, v beljaškem 7 šol, v celovškem 16, in v velikovškem okraju 14 šol. Od skupno 73 utrakvističnih šol je torej inspiciral 43, prisostvoval je pouku v posameznih razredih, pregledal učbenike in učne pripomočke ter pregledal uradne spise in se pogovarjal z direktorji ter učitelji in tako dobil po svoji oceni precej točno sliko posameznih šol. Sam pravi, da zaradi pičlo odmerjenega časa ni mogel obiskati vseh 73 šol. Končno poročilo je sestavil v obliki več tematskih področij. Poroča o učnem načrtu, o učbenikih, na drobno piše o pouku na teh šolah, pri čemer deli šole na 3 skupine, in sicer glede na intenzivnost uporabe slovenskega učnega jezika odnosno slovenščine kot pomožnega jezika. Nazadnje govori še o usposobljenosti učiteljev ter priključuje opombe k posameznim točkam, ki se nanašajo na šolsko kroniko ter na jezikovne podatke šoloobveznih otrok in prebivalstva posameznega šolskega okoliša.

Za vsako šolo, ki jo je obiskal, je sestavil tudi dvostransko poročilo, ki je razdeljeno na 7 točk: podatki iz šolske kronike, število razredov in šolarjev,

[63] Theodor Veiter, Die slowenische Volksgruppe in Kärnten, str. 113 in str. 147—151.
[64] n. o. m., str. 132—135.
[65] n. o. m., str. 136—152.
[66] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Gemischtsprachige Schulen in Kärnten, Bericht des Bezirksschulinspektors Skorianz.
[67] n. o. m.
[68] n. o. m.

porazdelitev šolarjev po a) družinskem jeziku, b) nacionalnopolitični opredelitvi, jezikovna pripadnost prebivalstva šolskega okoliša po ljudskem štetju z dne 22. 3. 1934, označitev pouka v jezikovnem oziru — a) učni načrt, b) učbeniki, c) splošni pouk, d) verouk, znanje slovenščine učiteljev in posebne opombe. Na osnovi teh podatkov dobimo dokaj točno sliko stanja utrakvističnega šolstva nekaj mesecev pred anšlusom. Na voljo pa so nam tudi že omenjeni podatki o jezikovno mešanih šolah šolskega leta 1936/37.[69] Ti podatki so pomanjkljivi le za nekatere šolske okoliše. Tudi na osnovi teh podatkov lahko sklepamo o dejanskem jezikovnem znanju šoloobveznih otrok. Poleg tega pa ta dokument govori še o porazdelitvi utrakvističnih šol na tri osnovne oblike, v smislu predlogov koroškega Heimatbunda leta 1935.

Za ilustracijo naj navedem nekaj izbranih primerov iz poročila Hansa Skorianza. Podatki se nanašajo na jezikovno pripadnost otrok ter na narodno politično opredelitev.

Na področju učbenikov in učnih pripomočkov, o katerih je bilo dosti govora v predlogih neposredno prizadetih učiteljev glede reforme učnega načrta, se je kmalu pokazalo, da se situacija ne bo obrnila na bolje. Za predsednika

POLITIČNI OKRAJ ŠMOHOR:

Šolski okoliš	Število razredov	Število šolarjev	Družinski jezik			Narodno politična opredelitev		
			slovenski	slovenski nemški	nemški	narodno slovenska	domovini zvesti Slovenci	Nemci
Blače	2	92	43	35	14	—	78	14
Brdo	3	138	119	6	13	10	115	13
Goriče/Borlje	2	86	74	4	8	—	78	8
Melviče	2	95	93	—	2	33	60	2
Šentpavel	2	66	62	—	4	19	43	4
Šentštefan	4	203	189	1	13	—	190	13

POLITIČNI OKRAJ BELJAK-DEŽELA:

Šolski okoliš	Število razredov	Število šolarjev	Družinski jezik			Narodno politična opredelitev		
			slovenski	slovenski nemški	nemški	narodno slovenska	domovini zvesti Slovenci	Nemci
Bistrica na Zilji	2	86	72	5	9	19	58	9
Ledince	3	141	128	—	13	44	84	13
Loče	4	225	193	—	32	67	126	32
Podgorje	3	175	149	18	8	39	128	8
Rožek	4	197	160	—	37	42	118	37
Šentilj	4	235	197	28	10	36	189	10
Šentjakob	7	372	331	8	33	173	166	33

[69] glej op. 20.

POLITIČNI OKRAJ CELOVEC-DEŽELA:

Šolski okoliš	Število razredov	Število šolarjev	Družinski jezik: slovenski	Družinski jezik: slovenski nemški	Družinski jezik: nemški	Narodno politična opredelitev: narodno slovenska	Narodno politična opredelitev: domovini zvesti Slovenci	Narodno politična opredelitev: Nemci
Bilčovs	5	255	243	—	12	140	103	12
Hodiše	3	156	105	37	14	41	101	14
Kapla ob Dravi	3	149	87	—	62	20	67	62
Kotmara vas	4	214	126	47	41	57	116	41
Medgorje	4	165	157	—	8	3	154	8
Radiše	2	88	83	—	5	27	56	5
Sveče	3	119	70	26	23	16	80	23
Šentjanž	2	74	69	—	5	49	20	5
Šmarjeta v Rožu	3	171	166	—	5	70	96	5
Žihpolje	2	81	47	—	34	9	38	34

POLITIČNI OKRAJ VELIKOVEC:

Šolski okoliš	Število razredov	Število šolarjev	Družinski jezik: slovenski	Družinski jezik: slovenski nemški	Družinski jezik: nemški	Narodno politična opredelitev: narodno slovenska	Narodno politična opredelitev: domovini zvesti Slovenci	Narodno politična opredelitev: Nemci
Dobrla vas	5	266	133	85	48	54	164	48
Galicija	3	192	184	—	8	26	158	8
Globasnica	4	256	243	—	13	80 %	15 %	5 % (13)
Mohliče	2	60	58	—	2	3	55	2
Ruda	4	187	150	—	37	8	142	37
Škocijan	4	166	90	65	11	11	144	11
Šmihel	4	227	199	—	28	102	97	28
Vovbre	3	220	194	—	26	19	175	26

delovne skupnosti je bil izvoljen njen sklicatelj profesor dr. Widder, za tajnika pa dr. Franz Koschier. Na prvi seji 21. decembra 1936 je delovna skupnost določila delokrog. Člani so se srečevali tudi še leta 1937, vendar kakih vidnih rezultatov niso predložili.

Za nas zanimiva je četrta točka delovnega načrta, kjer beremo: »Vsebina obeh ‚čitank' naj posebno upošteva različna stvarna področja (narod, običaje, zgodovino in deželo). Pri tem je treba dati posebno težo koroškim posebnostim, da se s tem podpre ljubezen do domovine. Jezikovno mešano območje naj zavzame svoje zasluženo mesto in med drugim naj se priobčijo tudi berila v narečjih dolin. Koroško ljudsko pesništvo (nemško v prevodih poleg slovenskih originalov) naj se močno poudari. Državna misel naj se poglobi z berili iz avstrijske zgodovine. Pojma domovina Koroška in očetnjava Avstrija se morata na osnovi knjig posredovati učencem.«[70]

[70] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Slowenischer Sprachunterricht Lesehefte. Verhandlungsschrift der Arbeitsgemeinschaft.

Tik pred anšlusom, 31. januarja 1938, je potekal zadnji pogovor o učnem načrtu utrakvističnih šol. Po intenzivnih razpravah preteklih let, obširnih predlogih slovenske narodne skupnosti in po vključitvi nemške manjšine v dravski banovini, bi pričakovali pozitivnejši izid diskusije. Seveda pa je treba ob tem upoštevati, kakšno moč in kak vpliv so medtem na Koroškem tudi v vrstah organizacije Vaterländische Front in v deželni upravi dosegli nacionalni socialisti. To velja še posebej za šolsko področje. Sumarično lahko povemo, da je krog razpravljalcev v bistvu potrdil utrakvistično šolsko ureditev. Vladni svetnik Maurer je referiral o zahtevah Slovencev glede učnih načrtov in jih je, če sledimo njegovemu spominskemu protokolu,[71] zavrnil takole:

»1.) Jezikovne razmere na jezikovno mešanih šolah se morajo v interesu slovenskega prebivalstva urediti na način, da se omogoči slovenskim otrokom prestop na glavno in srednjo šolo. (To je na osnovi predloženega načrta izključeno, ker otroci dobijo od 6. do 10. leta premalo nemškega pouka.)

2.) Porazdelitev učnih predmetov na slovenščino in nemščino na prvi šolski stopnji praktično ni izvedljiva. Začetni pouk s čisto slovenskimi otroci ni možen drugače kot v slovenščini.

3.) Istočasno poučevanje slovnice in računstva v obeh jezikih na spodnji in srednji stopnji mora dovesti do neuspeha in ga je treba zaradi tega odkloniti.

4.) Ker so jezikovne razmere v posameznih šolskih okoliših jezikovno mešanega ozemlja zelo različne, razvrščanje šol na tri tipe ni smiselno.

5.) Pričetni pouk dobijo slovenski otroci v slovenščini. Če so pogoji dani, se izvede prehod na nemščino. Pouk na 3. stopnji je čisto nemški.

6.) Učni načrt iz leta 1890 je primerna podlaga, treba ga je predelati v smislu učnega načrta iz leta 1930.

7.) Slovenske jezikovne ure je treba uvrstiti v predmetnik.

8.) Za učitelje na jezikovno mešanih šolah je treba izposlovati doklade, za kandidate, ki obiskujejo na učiteljskih akademijah slovenščino, pa zadostne štipendije.«

Navedeni točki 5. in 6. ne pomenita nič drugega kot uradno vztrajanje na utrakvističnem šolskem sistemu, posebno še, če upoštevamo edino točko, pri kateri ni bilo soglasja: »O obisku slovenskih ur, prisilno ali povpraševanje staršev, sporazum še ni bil dosežen.« Pač pa je predsednik ugotovil soglasje v sledečih točkah:

»1.) Kot osnova velja učni načrt iz leta 1890, ki ga je treba predelati v smislu učnega načrta iz leta 1930.

2.) Slovenci dobijo ob pričetku pouka na prvi šolski stopnji čisto slovenski pouk (slovensko vadnico), Nemci nemški pouk (nemško vadnico). — Če so potrebni pogoji dani, se izvede prehod na nemški učni jezik.

3.) Od tretje šolske stopnje naprej je nemščina učni jezik.

4.) Od tretje do osme šolske stopnje se določijo tedensko tri ure za pouk slovenščine.

5.) Na vseh šolskih stopnjah se pomnoži število tedenskih ur za eno ali dve uri.

6.) Za naporno delo na jezikovno mešanih šolah se izposluje za učitelje doklada (Zveza, mesečno 50 šilingov, za vse učitelje enako).

7.) Kandidatom, ki obiskujejo na učiteljskih akademijah slovenščino, se dodelijo zadostne štipendije (Zveza).«

Pravni predpisi za utrakvistično šolo so že leta 1893 privedli do situacije, da je od 10.695 šolarjev, ki so obiskovali utrakvistične šole, le 1392 ali 11,5 % na srednji in višji stopnji obiskovalo tudi triurni pouk slovenščine na teden.[72] To razmerje se vse do anšlusa ni spremenilo.

Po anšlusu je administrativni referent koroškega deželnega šolskega sveta dr. Dlaska zelo točno ocenil rezultate dolgoletnih pogajanj koroških Slovencev s predstavniki avstrijske vlade odnosno koroške deželne vlade, pa tudi kontakte med koroškimi Slovenci in Nemci v Sloveniji.

---

[71] SZI, neurejen fond (zapuščine VI — Gedächtnisprotokoll über die Lehrplan — Besprechung am 31. Jänner 1938.

[72] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Schulwesen der sprachlichen Minderheiten im Lande Österreich, Klagenfurt 18. 2. 1939.

»Praktičnih rezultatov pogajanja niso prinesla. Na Koroškem so sicer odredili pripravljalna dela za spremembo šolstva, in sicer: 1. ugotavljanje jezikovne pripadnosti šolarjev na jezikovno mešanem področju; 2. posvetovanja o reformi učnega načrta. Vendar sta ti deli zvodeneli, ker je domovini zvesto prebivalstvo Koroške pod vsem pogoji zahtevalo, da o narodni pripadnosti ne odloča hišni jezik, temveč priznanje staršev temu ali onemu narodu. (Na jezikovno mešanem področju Koroške govori namreč pretežna večina vindiš. Vindiš pa ne moremo istovetiti s slovenščino. Ima približno enak položaj kot ‚wasserpolnisch'. Ljudje, ki govorijo vindiš v absolutni večini nočejo nič slišati o slovenstvu). Prebivalstvo je bilo odločeno, da se posluži šolskega štrajka, če bi prišlo do všolanja na osnovi objektivnih znakov.

Načelo recipročnosti je samo po sebi nekaj izvrstnega. Samo mora sloneti na narodnem priznanju ljudi.«[73]

Po anšlusu se je intenzivneje nadaljevalo z izrinjanjem slovenščine in slovenskih učbenikov iz ljudske šole južne Koroške, tako da je deželni šolski inšpektor dr. Georg Graber dne 17. 2. 1940 lahko zapisal: »Slovensko-nemški učbeniki se ne uporabljajo več. Učni jezik je povsod nemški. Slovenščina je le pomožno sredstvo za začetnike.«[74]

Zusammenfassung

EINIGE ANMERKUNGEN ZUR UTRAQUISTISCHEN SCHULE IN KÄRNTEN IN DEN JAHREN 1923—1938

Avguštin Malle

Auch in den Jahren zwischen den beiden Weltkriegen standen Fragen des Minderheitsschulwesens im Vordergrund aller Bemühungen um eine befriedigende Lösung der Kärntner Volksgruppenfrage. Die Kärntner Slowenen strebten dabei eine Lösung an, die ihnen die Sekundärsozialisation auf muttersprachlicher Grundlage ermöglichen würde. Zur Problematik existiert eine sehr umfangreiche Literatur, die vor allem den Bereich der der slowenischen Minderheit in den Zwanzigerjahren angebotenen Kulturautonomie und die Verhandlungen der Vertreter der Kärntner Slowenen mit Funktionären des Ständestaates — zu diesen wurde wiederholt auch Maier Kaibitsch als Exponent des Kärntner Heimatbundes beigezogen — bespricht. Die zeitgleich geführte intensive Diskussion um eine Lehrplanreform auch der utraquistischen Schule wird in der wissenschaftlichen Literatur wenig beachtet.

Der Politische und wirtschaftliche Verein für die Slowenen in Kärnten befaßte sich in einer im Jahre 1922 erschienenen Broschüre eingehend mit der Schulsituation. Die Grundüberlegungen finden sich in den folgenden Jahren in unterschiedlichen Variationen im »Koroški Slovenec«.

Die Einschätzung der utraquistischen Schule ist sehr unterschiedlich. Während die Kärntner Schulbehörden und z. B. der Kärntner Historiker Martin Wutte diesen Schultyp als jenen bezeichneten, der den Bedürfnissen und Anliegen der Kärntner Slowenen am besten entsprochen habe, sah vor allem der national bewußte Teil der Kärntner Slowenen diese Schule als Germanisierungsinstrument an. Die rechtliche Basis der utraquistischen Schule änderte sich seit 1890 bzw. 1891 nicht mehr. Trotz umfangreicher Diskussionen über eine Lehrplanreform an der zahlreiche Lehrerarbeitsgemeinschaften und einzelne Lehrkräfte der utraquistischen Schule teilnahmen, kristalisierten sich schlußendlich zwei Konstanten heraus: Das Hauptziel der utraquistischen Schule sahen die Diskutanten in der Erlernung der deutschen Sprache und diesem untergeordnet bestätigte man der slowenischen Sprache erneut den Status einer Hilfssprache zur Erlernung der deutschen. Die Möglichkeit der Erreichung der allgemeinen Bildungsziele an den utraquistischen Schulen wird vor allem für einzelne Gegenstände vielfach angezweifelt. Generell wird die Forderung erhoben, daß Bildungsziele in Lehrinhalte der utraquistischen Schule nicht von jenen der allgemeinen abweichen dürfen.

Die utraquistische Schule müsse die Kinder zu loyalen Staatsbürgern und heimatliebenden Kärntnern erziehen. Von den zahlreichen Diskussionsbeiträgen weichen qualitativ in quantitativ die Beiträge Franz Wedenigs ab, der sich sehr intensiv mit der Problematik befaßte, umfangreiche Lehrpläne für einzelne Gegenstände vorlegte und

[73] glej op. 16.

[74] SZI, neurejen fond zapuščine VI — Äußerung. Z. Zl. 524 Res. der Landeshauptmannschaft, Zahl IV-3-45.777-a des Unt. Min. Wien vom 18. 12. 1938.

eine gründliche Basisuntersuchung der Gesamtproblematik vorschlug. Seine Vorschläge untermauerte er mit zahlreichen Beispielen aus der pädagogischen Fachliteratur und schlug ganz konkrete Schritte im Bereich der Lehrbücher und Unterrichtsbehelfe vor. Aber auch Franz Wedenig maß der slowenischen Sprache keine Bedeutung an der Mittel- und Oberstufe der utraquistischen Schule bei. An einer Landesschulinspektorenkonferenz, die im Jahre 1930 stattfand, bestätigte der Kärntner Landesschulinspektor Dr. Graber das Hauptziel der utraquistischen Schule. Auch die letzte Lehrplanbesprechung vor dem Anschluß — sie verlief im Jänner 1938 — bestätigte den Kärntner Schulutraquismus. Alle Verhandlungen, die die Kärntner Slowenen zwischen 1933 und 1937 zur Verbesserung ihrer schulischen Situation in Richtung größerer Beachtung der Sekundärsozialisation auf muttersprachlicher Basis geführt hatten, waren letzlich nutzlos. Auch die Erhebung über den tatsächlichen Stand der utraquistischen Schulen in Kärnten, die auf Antrag des Bundesministeriums für Unterricht Bezirksschulinspektor Hans Skorianz durchgeführt hatte, bewirkte keine Änderung mehr. Nach dem Anschluß beurteilte der administrative Referent des Landesschulrates für Kärnten Dr. Dlaska die diesbezüglichen Verhandlungen sehr treffend indem er meinte, praktische Resultate hätten sie nicht gezeitigt. Die slowenische Sprache wurde in den Monaten nach dem Anschluß im schulischen und im übrigen öffentlichen Bereich noch mehr an den Rand gedrängt. Am 17. 2. 1940 notierte Landesschulinspektor Dr. Georg Graber: »Slowenisch deutsche Lehrbücher werden nicht mehr verwendet. Die Unterrichtssprache ist überall deutsch. Slowenisch dient nur als Hilfsmittel für Schulanfänger.«

Pri Slovenski matici je izšla knjiga

Božo Otorepec

Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem

S kritično študijo o srednjeveških grbih in pečatih naših starejših urbanih naselij smo dobili delo, ki smo ga zelo pogrešali, toda to dokaj obsežno delo prinaša v resnici več, kot obljublja naslovni okvir. Avtor je zbral domala vse dostopne arhivsko izpričane podatke o starejši zgodovini naših mest in trgov, ne samo tistih v današnjih političnih mejah Slovenije, marveč celotnega slovenskega etničnega ozemlja. Pri tem je kritično ovrednotil in mnogokrat tudi korigiral ali vsaj izpopolnil dosedanja zgodovinska spoznanja.

Otorepčeva študija je znanstveno pomembno delo, rezultat dolgotrajnega in zavzetega študija. S svojo akribijo in razgledanostjo presega marsikatero podobno tuje delo, pri nas pa je popolnoma pionirskega značaja. Lahko rečemo, da je to ena najpomembnejših edicij, kar smo jih za starejši čas naše zgodovine doživeli v zadnjih desetletjih. Delo spremljajo tudi reprodukcije ohranjenih pečatov.

Po dogovoru med Slovensko matico in Zvezo zgodovinskih društev Slovenije imajo člani zgodovinskega in muzejskih društev možnost kupovati knjige SM po posebnih članskih cenah, ki sicer veljajo samo za člane Matice. Tako stane Otorepčeva knjiga v prosti prodaji 45.000 din, **članska cena pa je 31.000 din.**

Slovenska matica, Trg osvoboditve 7, 61000 Ljubljana
Telefon: (061) 214 190